

TÜRKÇE DERSİ KİTAPLARINDAKİ ETKİNLİKLERİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİNE GÖRE İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE ACTIVITIES IN TURKISH COURSE BOOKS ACCORDING TO CRITICAL THINKING SKILLS

Atilla DİLEKÇİ¹ Halit KARATAY²

Başvuru Tarihi: 20.11.2021 Yayına Kabul Tarihi: 29.08.2022 DOI: 10.21764/maeuefd.1026402

(Araştırma Makalesi)

Özet: Bu çalışmada, Türkçe dersi kitaplarındaki eleştirel düşünme öğretimi yaklaşımı ve etkinlikleri incelenmiştir. Veriler doküman inceleme yöntemine göre toplanmıştır. Bunun için 5-8. sınıf düzeylerinden birer Türkçe dersi kitabı, seçkisiz atama yöntemiyle belirlenmiş ve betimsel analize göre çözümlenmiştir. Bu kitaplardaki etkinliklerin içerikleri incelendikten sonra eleştirel düşünmenin anlama, ayırt etme, karşılaştırma, ilişki kurma, sorgulama, yorumlama, çözümlenme ve değerlendirme becerilerine göre kodlanmıştır. Bunun yanında Türkçe dersi kitaplarındaki eleştirel düşünme etkinliklerinin ilgili olduğu dil becerileri açısından da değerlendirilmiştir. Var olan etkinlikler yorumlama, değerlendirme ve anlama eleştirel düşünme becerilerinde yoğunlaşmıştır. Karşılaştırma, ayırt etme, sorgulama ve ilişki kurma becerilerine yönelik etkinlikler sınırlı ve yetersizdir. Özellikle 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki eleştirel düşünme becerisi ile ilgili okuma ve dinleme etkinlikleri yetersizdir. 6. sınıf Türkçe ders kitabında eleştirel dinlemeye yönelik ise hiçbir etkinlik yoktur. 7 ve 8. Türkçe ders kitaplarında eleştirel konuşma ve eleştirel dinleme becerilerine yönelik etkinlikler de sınırlı ve yetersizdir. Bu etkinlikler dil becerilerinin hepsini kapsamamaktadır. Ders kitaplarında eleştirel düşünmenin öğretimi, dolaylı öğretim yaklaşımına göre tasarlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Eleştirel düşünme, eleştirel düşünme öğretim yaklaşımı, Türkçe ders kitapları, Türkçe öğretimi etkinlikleri*

Abstract: In this study, the critical thinking teaching approach and activities in Turkish textbooks were examined. The data were collected according to the document review method. 5-8 for this. One Turkish coursebook from grade levels was determined by random assignment method and analyzed according to descriptive analysis. After examining the contents of the activities in these books, they were coded according to the skills of understanding, distinguishing, comparing, relating, questioning, interpretation, analysis, and evaluation of critical thinking. In addition, critical thinking activities in Turkish textbooks were also evaluated in terms of language skills. Existing activities focus on critical thinking skills of interpretation, evaluation, and understanding. Activities for the skills of comparing, distinguishing, questioning, and establishing relationships are limited and insufficient. Especially the reading and listening activities related to critical thinking skills in the 5th-grade Turkish textbook are insufficient. There are no activities for critical listening in the 6th-grade Turkish textbook. Activities for critical speaking and critical listening skills in 7th and 8th Turkish textbooks are also limited and insufficient. These activities do not cover all language skills. The teaching of critical thinking in the textbooks is designed according to the indirect teaching approach.

Keywords: *Critical thinking, critical thinking teaching approach, teaching Turkish activities, the Turkish coursebooks*

¹ Dr., Bolu Milli Eğitim Müdürlüğü, dilekciatilla@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5393-9570

² Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, halitkaratay@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1820-0361

Giriş

Eleştirel düşünme becerisi önemli ve üst düzey muhakeme becerisidir. Bu beceri bireye birçok bilgi içinden doğruyu bulup seçenekler arasından uygun ve doğru olanı seçme yetkinliği kazandırır. Eleştirel düşünme 21. yüzyılda insanlar için ifade edilen beceriler arasındadır. Bu öneme koşut farklı öğrenme alanlarında eleştirel düşünme üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Farklı öğrenme alanlarında eleştirel düşünme çeşitli şekillerde tanımlanmıştır.

Eleştirel düşünmeyi; çözümlmeyi, sorgulamayı içeren ulaşılan bilgiyi ölçütlere dayalı değerlendirme (Akınoğlu, 2001); kanıtların yorumlanarak açıklanması (Demir, 2006); sorgulayıcı ve etkin düşünsel bir süreç (Şentürk, 2014); mantıklı yargılara ulaşmayı amaçlayan araştırma temelli derin bir düşünme (Gündoğdu, 2009); problem çözme süreci (Reed, 1998) şeklinde tanımlamışlardır. Willingham (2007) “eleştirel düşünmeyi; bir konunun iki tarafını da görerek fikirleri ayırma, tarafsızca muhakeme yapma, iddiaları kanıtlarla destekleme, mevcut bilgilerden sonuç çıkarma ve problem çözme” olarak tanımlamıştır. Gürkaynak, Üstel ve Gülgöz (2008)’e göre eleştirel düşünme, bilginin anlamlandırılarak analiz edildiği; farklı boyutlarının, açılarının ve sonuçlarının tartışıldığı ve bunun sonucunda belirli bir karara ulaşılan düşünme şeklidir. Bu becerinin içerisindeki alt bilişsel süreçler ile ilgili farklı sınıflamalar vardır.

Facione (1998) ve Demir (2006)’e göre eleştirel düşünme; çözümleme, çıkarımda bulunma, yorum yapma, açıklama, değerlendirme ve öz düzenleme alt becerilerinden oluşmaktadır. MEB (2009)’e göre eleştirel düşünme; inceleme, yorum yapma, analiz etme, değerlendirme ve karar verme ana becerileri ile sebep-sonuç ilişkileri kurma, benzerlik ve farklılıkları bulma, sıralama yapma, çıkarımda bulunma, bilginin güvenilirliğini sorgulama ve geçerliğini belirleme alt becerilerini içerir. Watson-Glaser (1964)’e göre eleştirel düşünme; çıkarsama, varsayımların farkına varma, tümdengelim, yorumlama, karşıt görüşlerin değerlendirilmesi alt becerilerinden oluşur. Ennis ve Weir (1985) eleştirel düşünmenin anlama, varsayımları görme, bakış açısını belirleme, gerekçe sunma, olasılıkları fark etme, uygun cevap verme, başka koşullara bağlı ilişkiyi tersine çevirme becerilerini kapsadığını belirtmiştir. Ennis, Millman ve Tomko (1985), eleştirel düşünmenin; tümevarımlı muhakeme yoluyla çıkarım yapma, tümdengelimli muhakeme yoluyla çıkarım yapma, gözlemlerin ve kaynakların güvenilirliğini yargılama ve ifadelerdeki varsayımları belirleme süreçlerini içerdiğini ifade etmişlerdir. Alanyazındaki tanım ve sınıflamalardan hareketle eleştirel düşünme ve süreçleri ile ilgili şöyle bir tanımlama yapılabilir; temelinde anlama, ayırt etme,

karşılaştırma, ilişki kurma, sorgulama alt düzey bilişsel süreçleri; yorumlama, çözümlenme (analiz) ve değerlendirme üst düzey bilişsel süreçleri içeren bir beceridir. Okullarda bu becerinin öğrencilere kazandırılması için çeşitli yaklaşımlar vardır.

Eleştirel düşünme becerilerinin eğitiminde dört eğitimsel yaklaşım vardır. Bunlar; doğrudan yaklaşım (konu merkezli eğitim yaklaşımı), dolaylı yaklaşım (konuyla bütünleştirme yaklaşımı), genel yaklaşım ve karma yaklaşımdır. Doğrudan yaklaşımda öğretimi amaçlanan içerik ile eleştirel düşünme becerisinin genel ilkeleri ve süreci birlikte öğretilir (Hager ve Kaye, 1992; Glaser, 1984; McPeck, 1981). Bu yaklaşımda eleştirel düşünme becerisinin öğretimi açıkça yapılır. Doğrudan yaklaşım alanyazında konu tabanlı eğitim yaklaşımı olarak da ifade edilmektedir. Dolaylı yaklaşımda öğrencilerin eleştirel düşünme becerisinin gelişimi hedeflenmekle birlikte eleştirel düşünme ile ilgili doğrudan bir öğretim yapılmaz (Hager ve Kaye, 1992). İçerik işlemenin doğal bir sonucu olarak öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini edinip gelişmeleri beklenir (Ennis, 1989). Düşünmenin bir konu etrafında gerçekleşebileceği ileri sürülmüştür. Dolaylı yaklaşıma, konuyla bütünleştirme yaklaşımı da denir. Genel yaklaşımda, eleştirel düşünmenin öğretimi için ayrı bir ders konur. Eleştirel düşünmenin doğrudan ve belirgin bir eğitimle öğretilmesi yaklaşımıdır. Okulda verilen ders içerikleri dışında okul dışı kaynaklar tarafından hazırlanan uygulamalarla öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişimi sağlanır (Van Gelder, 2005; McGowan, 1997). Karma yaklaşımda, doğrudan yaklaşım ve genel yaklaşım harmanlanarak birlikte kullanılır (Ennis, 1989). Karma yaklaşımda, hem eleştirel düşünme becerileri öğretim programlarıyla bütünleştirilir hem de eleştirel düşünme ayrı bir ders olarak öğretilir (Korkmaz, 2018; Paul, 1992).

Eleştirel düşünme becerisinin okullarda öğretimini değerlendirmek için 2005, 2015, 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programları incelendiğinde sınırlı da olsa eleştirel düşünme becerisi öğretiminde hedeflendiği görülür (Dilekçi, 2021). 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda temel beceriler arasında eleştirel düşünme ifade edilmiştir. 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda bu becerinin temel becerilerin içine yerleştirilmesi, programlarda bu beceriye ilişkin kazanımlara ve etkinliklere yer verilmesi bu konuda atılan ilk adımdır (MEB, 2005). Benzer şekilde 2015 yılında değişen Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda "...eleştiren, sorgulayan ve yorumlayan bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır" ifadesiyle eleştirel düşünmeye değinilmiştir (MEB, 2015, 3). 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın amaçları incelendiğinde, "okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması" ifadesi

görülmektedir (MEB, 2018, 8). Nitekim Türkçe dersinin temel işlevlerinden birinin de öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirmek olduğu dikkate alındığında düşünme becerilerinin gelişimi için Türkçe dersinin önemi kendiliğinden anlaşılır (Yıldız, Okur, Arı ve Yılmaz, 2006).

2005, 2015 ve 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programları'nda bütün alt süreçlerine yönelik kazanım olmasa da eleştirel düşünmeye yer verildiği görülmektedir. Eleştirel düşünme becerisinin programlarda yer alması doğru ve gerçekçi olmalıdır. Çünkü modern demokratik toplumlar, insanların hayatı sorgulayan, bilgiyi değerlendiren kişiler olarak yetişmelerini ve bu bakış açısıyla doğru tercihlerde bulunma iradesi kazanmasını hedefler. Önceki insan kalıplarının ya da güç odaklarının yönlendirmeleri karşısında bireyin kendini var etmesi, hayatını şekillendirmesi için sorgulayıcı bir zihin gerekir. Bu nedenle eleştirel düşüncenin eğitim programlarında yer alması ve bunun öğretim uygulamalarına yansması eleştirel düşünen bireylerin yetişmesi için oldukça önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Öğretim politikalarının, programlarının uygulama sürecinde en önemli materyal ders kitapları olabilmektedir. Bu kitaplardaki öğretim faaliyetleri ve etkinlikler üzerinden dersler işlenmekte, öğrenciler verilen çalışmaları yerine getirmektedir. Bu ders içi faaliyetlerde temel unsur olan etkinlikler öğrencilerin edindikleri bilgilerin uygulama düzeyine çıkarılmasında etkilidir. Bu etki, eleştirel düşünme ile ilgili süreçlerin planlı bir şekilde öğrencilere sunulmasına bağlıdır. Bu becerinin okullarda hangi yöntemlerle öğretildiği, ders kitaplarındaki etkinliklerde ne sıklıkta yer aldığı ve hangi düzeyde öğretildiğinin belirlenmesi önemlidir. Böylece çalışma eleştirel düşünme beceri öğretiminin yeterliği hakkında ve nasıl olması gerektiği ile ilgili bir fikir verebilir. Bu çalışmada elde edilen bulgular öğretim program geliştirme uzmanlarına ve ders kitabı yazarlarına yol gösterebilir.

Araştırmanın Soruları

Türkçe ders kitaplarındaki eleştirel düşünme öğretimi ile ilgili sorular şunlardır:

- 1- 5. sınıf Türkçe ders kitabında eleştirel düşünme becerisi ile ilgili kaç etkinlik vardır? Bu etkinlikler eleştirel düşünmenin hangi süreçlerini içermektedir ve hangi dil becerilerine yöneliktir?

- 2- 6. sınıf Türkçe ders kitabında eleştirel düşünme becerisi ile ilgili kaç etkinlik vardır? Bu etkinlikler eleştirel düşünmenin hangi süreçlerini içermektedir ve hangi dil becerilerine yöneliktir?
- 3- 7. sınıf Türkçe ders kitabında eleştirel düşünme becerisi ile ilgili kaç etkinlik vardır? Bu etkinlikler eleştirel düşünmenin hangi süreçlerini içermektedir ve hangi dil becerilerine yöneliktir?
- 4- 8. sınıf Türkçe ders kitabında eleştirel düşünme becerisi ile ilgili kaç etkinlik vardır? Bu etkinlikler eleştirel düşünmenin hangi süreçlerini içermektedir ve hangi dil becerilerine yöneliktir?
- 5- Ortaokul Türkçe ders kitaplarında eleştirel düşünme becerisinin öğretimi ile ilgili hangi yaklaşımlar kullanılmıştır?

Yöntem

Araştırma sürecinde kullanılan araştırma modeli, verilerin inceleme süreçleri ve araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği aşağıda açıklanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi ve Tasarımı

Bu araştırmada Türkçe dersi kitapları incelendiğinden araştırma modeli nitel araştırmalardan doküman incelemesidir. Bu yöntemde; araştırılan durum olduğu gibi ortaya konur. Bunun için kitaplar, belgeler, gözlem ve görüşme kayıtları gibi dokümanlar incelenir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada Türkçe dersi öğretim kitapları birer doküman olarak kabul edilmiş ve araştırmanın sorularına göre her biri ayrı ayrı incelenmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 5-8. sınıflar için belirlediği kitaplar arasından her sınıf düzeyi için bir kitabın seçkisiz atama yöntemiyle incelenmesine karar verilmiştir.

İncelenen Türkçe Dersi Kitapları

Veri toplama aracı olarak ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe dersi kitaplarından yararlanılmıştır. Bu kitaplar aşağıda belirtilmiştir;

Anıttepe Yayıncılık 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2019

Eksen Yayıncılık 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2018

Dersdestek Yayıncılık 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2018

MEB Yayınları 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2018

Bu kitaplar Talim ve Terbiye Kurulu tarafından belirlenen ve Türkçe derslerinde kullanılan öğretim materyalleridir.

İnceleme yöntemi

Eleştirel düşünme becerisine yönelik öğrenme süreçleri alanyazında farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Araştırmacılar alanyazındaki sınıflamaları değerlendirerek eleştirel düşünme süreçleri ile ilgili şu temaların olmasına karar vermişlerdir. Bu temalar; 1. anlama, 2. ayırt etme, 3. karşılaştırma, 4. ilişki kurma, 5. sorgulama, 6. yorumlama, 7. çözümlenme ve 8. değerlendirmedir. Belirlenen bu temaların hangi dil becerisi ile ilgili olduğu kodlanmıştır. Bu kodlama yöntemi 3'lü simge kullanılmıştır. Örneğin 5, 6 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında 1.1.4. simgeleri 1. temanın 1. metni ile ilgili 4. etkinliği ifade eder; 7. sınıf Türkçe ders kitabında 1.1.14.s. simgeleri 1. temanın 1. metninin 14. sayfasını gösterir. 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinlikler numaralandırılmamış olduğundan farklı şekilde kodlanmıştır. Böylece Türkçe ders kitaplarındaki eleştirel düşünme etkinliklerinin sınıflara göre dağılımı belirlenmiştir.

Araştırmada ulaşılan veriler betimsel analize göre çözümlenmiştir. Türkçe dersi kitaplarındaki etkinlikler incelenmiş ilgili olduğu temanın altına kodlanmıştır. Bu işlem bittikten sonra ders kitaplarının eleştirel düşünme becerisine yer verme yönünden nicelik ve nitelikleri betimlenmiştir.

Geçerlilik ve güvenilirlik

Nitel araştırmada geçerliğin sağlanması için veriler ayrıntılı kaydedilir, süreç detaylı anlatılır ve ulaşılan sonuçlar özenle raporlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmada incelenen öğretim etkinliklerinin doğru bir şekilde çözümlenmesi için “eleştirel düşünme bilişsel süreçleri belirleme formu” oluşturulmuş, öğretim etkinliklerinin süreçleri incelendikten sonra bu forma kodlanmıştır. Araştırmacılar bu işlemi bütün ders kitaplarındaki öğretim etkinlikleri için ayrı ayrı yapmıştır. Ardından uzmanlar elde ettikleri sonuçları tutarlılık yönünden karşılaştırmıştır. Bu tür çalışmalarda güvenilirlik aralığı için referans alınan formül: “Güvenirlik=görüş birliği/görüş birliği+görüş ayrılığı”

işlemi temel alınır (Miles ve Huberman, 1994, s. 12). Bu işleme göre araştırmacıların ulaştıkları sonuçların benzerliği % 84'tür. Birbirine benzemeyen kodlamalar tekrar değerlendirilmiş, üzerinde tartışılmış ve bu konuda görüş birliğine varılarak ilgili olduğu temaya kodlanmıştır.

Bulgular

Türkçe ders kitaplarındaki eleştirel düşünme ile ilgili etkinlikler belirlenmiştir. Sınıf düzeylerine göre bulgular sunulmuştur.

1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Etkinliklerin Eleştirel Düşünme Bilişsel Süreçlerine ve Dil Becerilerine Göre Dağılımı

Bu bölümde 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki öğretim etkinliklerinin eleştirel düşünme süreçlerine ve dil becerilerine göre dağılım bulguları verilmiştir. Bu bulgular Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1

5.Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Etkinliklerin Eleştirel Düşünme Süreçlerine Göre Dağılımı

Etkinlik kodu	1. Anla ma	2. Ayırt Etme	3. Karşılaştır ma	4. İlişki Kurma	5. Sorgula ma	6. Yoruml ama	7. Çözümle me	8. Değerlendir me	Dil Becerisi
1.1.4.								X	yazma
1.1.14.						X			yazma
1.2.7.						X			konuşma
1.3.6.					X			X	okuma-yazma
1.4.5.			X			X			yazma
3.1.4.		X	X						yazma
3.1.7.						X			yazma
3.1.8.					X			X	okuma-yazma
3.2.4.	X					X			yazma okuma-yazma-
3.2.9.								X	konuşma
3.3.7.						X			konuşma
4.1.4.						X			konuşma
4.1.6.						X			yazma
4.1.7.			X			X			konuşma
4.4.7.						X			yazma
4.4.8.								X	yazma
5.1.10.						X		X	konuşma-yazma
5.4.7.						X		X	yazma
5.4.8.						X		X	konuşma

6.1.4.						X				konuşma dinleme-
6.2.6.	X					X			X	konuşma
6.2.9.									X	yazma
7.1.5.		X								yazma okuma yazma
7.3.6.		X				X			X	konuşma
7.4.4.						X				yazma
7.4.5.		X							X	dinleme-yazma
8.1.9.		X				X			X	yazma
8.2.6.	X	X				X			X	okuma-yazma
8.3.9.				X		X			X	okuma-yazma
8.3.10.		X					X			konuşma
Toplam										22 yazma, 11 konuşma, 6 okuma, 2 dinleme
30 etkinlik	3	1	9	0	3	20	1		15	

Araştırmada 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki 327 etkinliğin olduğu belirlenmiştir. İncelenen etkinliklerden 30'u eleştirel düşünme becerisine yöneliktir. Bunların 3'ü anlama, 1'i ayırt etme, 9'u karşılaştırma, 3'ü sorgulama, 20'si yorumlama, 1'i çözümlenme ve 15'i değerlendirme eleştirel düşünme alt süreçleri ile ilgilidir. İlişki kurma alt sürecine yönelik bir etkinlik belirlenmemiştir. Etkinliklerin 22'si yazma, 11'i konuşma, 6'sı okuma ve 2'si dinleme becerisinin gelişimi ile ilgilidir.

2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Etkinliklerin Eleştirel Düşünme Bilişsel Süreçlerine ve Dil Becerilerine Göre Dağılımı

Bu bölümde 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki öğretim etkinliklerinin eleştirel düşünme süreçlerine ve dil becerilerine göre dağılım bulguları verilmiştir. Bu bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Etkinliklerin Eleştirel Düşünme Süreçlerine Göre Dağılımı

Etkinlik kodu	1. Anla ma	2. Ayırt etme	3. Karşılaştı rma	4. İlişki Kurma	5. Sorgula ma	6. Yorumla ma	7. Çözümle me	8. Değerlendir me	Dil becerisi
1.1.9.	X			X	X	X			konuşma okuma-
1.2.1.						X			konuşma
1.2.9.	X				X			X	yazma
1.2.10.						X		X	konuşma

1.3.1.					X			okuma- konuşma
1.3.6.	X	X			X		X	konuşma
1.3.8.	X			X			X	yazma
1.3.10.							X	konuşma
1.3.11.			X	X			X	konuşma
1.4.3.					X			konuşma
1.4.9.				X			X	konuşma
2.1.8.	X			X			X	yazma
2.2.8.	X			X			X	yazma
2.3.1.					X			okuma- konuşma
2.3.3.						X		konuşma
2.3.8.	X			X			X	yazma
2.3.9.							X	yazma
2.4.1.					X			okuma- konuşma
2.4.8.	X			X			X	konuşma yazma-
3.1.3.				X				konuşma
3.1.8.	X			X			X	yazma
3.1.9.			X			X		konuşma okuma-
3.2.1.					X			konuşma
3.2.1.						X		yazma okuma-
3.4.1.					X			konuşma
3.4.6.	X			X			X	yazma
4.1.7.		X						konuşma
4.2.1.					X			konuşma
4.2.9.	X			X			X	yazma
4.4.2.							X	konuşma
4.4.7.	X			X			X	konuşma
5.1.10.			X					konuşma
5.2.9.	X			X			X	konuşma
5.3.1.					X			konuşma
5.3.3.	X					X		konuşma
5.3.10.	X			X			X	yazma
5.3.12.			X	X				konuşma
5.3.13.					X			konuşma
5.4.7.	X			X			X	konuşma
6.1.1.					X			konuşma
6.2.6.	X			X			X	konuşma
6.3.1.					X			yazma

6.4.5.		X				X				konuşma
7.1.6.	X				X				X	yazma
7.3.1.						X				konuşma
7.3.13.						X			X	konuşma
7.4.1.						X				konuşma
8.2.1.						X				konuşma
Toplam etkinlik	48	18	3	3	4	18	20	5	23	35 konuşma, 14 yazma, 6 okuma

Araştırmada 6. sınıf Türkçe ders kitabında 251 öğretim etkinliği vardır. İncelenen etkinliklerden 48'i eleştirel düşünme becerisine yöneliktir. Bunların 18'i anlama, 3'ü ayırt etme, 3'ü karşılaştırma, 4'ü ilişki kurma, 18'i sorgulama, 20'si yorumlama, 5'i çözümlleme ve 23'ü değerlendirme eleştirel düşünme alt süreçleri ile ilgilidir. Etkinliklerin 35'i konuşma 14'ü yazma ve 6'sı okuma becerisine yöneliktir. Dinleme becerisi ile ilişkili eleştirel düşünme etkinliği belirlenmemiştir.

3. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Etkinliklerin Eleştirel Düşünme Bilişsel Süreçlerine ve Dil Becerilerine Göre Dağılımı

Bu bölümde 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki öğretim etkinliklerinin eleştirel düşünme süreçlerine ve dil becerilerine göre dağılım bulguları verilmiştir. Bu bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Etkinliklerin Eleştirel Düşünme Süreçlerine Göre Dağılımı

Etkinlik kodu	1. Anlama	2. Ayırt Etme	3. Karşılaştırma	4. İlişki Kurma	5. Sorgulama	6. Yorumlama	7. Çözümleme	8. Değerlendirme	Dil becerisi
1.1.14.s.	X						X		okuma-yazma
1.2.18.s.		X	X			X		X	konuşma
1.3.24.s.								X	konuşma
1.3.28.s.	X						X		okuma-yazma
1.1.29.s.		X	X						okuma-yazma
1.4.36.s.	X					X		X	okuma-yazma
2.1.46.s.	X			X					okuma-yazma

2.1.49.s.		X	X					okuma
2.2.53.s.					X			yazma
2.3.65.s.	X						X	okuma-
2.3.64.s.						X		yazma
3.1.84.s.	X	X						okuma
3.3.97.s.	X		X			X		okuma-
3.4.102.s.	X		X					yazma
4.1.120.s.	X	X	X				X	okuma-
4.2.126.s.	X		X				X	yazma
4.3.135.s.				X				okuma
4.3.136.s.							X	yazma
4.3.137.s.	X				X	X		okuma-
4.4.142.s.					X		X	yazma
5.1.150.s.	X						X	okuma-
5.1.156.s.	X		X				X	yazma
5.2.160.s.	X						X	okuma-
5.2.161.s.	X	X					X	yazma
5.2.162.s.							X	okuma-
5.3.168.s.			X					konuşma
5.3.170.s.	X		X					okuma-
5.4.175.s.				X			X	yazma
6.1.188.s.	X	X	X			X		okuma-
6.2.196.s.	X						X	yazma
6.2.197.s.	X		X					okuma-
6.2.198.s.						X		yazma
6.3.203.s.					X		X	okuma-
6.3.204.s.							X	yazma
6.3.206.s.							X	yazma
7.1.221.s.							X	okuma-
								yazma

7.2.231.s.	X			X						okuma- yazma
7.2.235.s.	X									yazma
7. 2. 237.s.	X									yazma
7.4.241.s.				X					X	yazma
7.4.242.s.	X		X							yazma
8.1.253.s.	X									yazma
8.3.263.s.	X									yazma
8.4.274.s.	X		X						X	dinleme- yazma
8.4.274.s.			X	X						dinleme- yazma
Toplam	45									39 yazma,
etkinlik	21	12	15	6	4	8	11	12		24 okuma, 5 dinleme, 3 konuşma

Araştırmada 7. sınıf Türkçe ders kitabında 406 etkinlik vardır. İncelenen etkinliklerden 45'i eleştirel düşünme becerisine yöneliktir. Bunların 21'i anlama, 12'si ayırt etme, 15'i karşılaştırma, 6'sı ilişki kurma, 4'ü sorgulama, 8'i yorumlama, 11'i çözümlenme ve 12'si değerlendirme eleştirel düşünme alt süreçleri ile ilgilidir. Etkinliklerin 39'u yazma, 24'ü okuma, 5'i dinleme ve 3'ü konuşma becerisine yöneliktir.

4. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Etkinliklerin Eleştirel Düşünme Bilişsel Süreçlerine ve Dil Becerilerine Göre Dağılımı

Bu bölümde 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki öğretim etkinliklerinin eleştirel düşünme süreçlerine ve dil becerilerine göre dağılım bulguları verilmiştir. Bu bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Etkinliklerin Eleştirel Düşünme Süreçlerine Göre Dağılımı

Etkinlik kodu	1. Anlama	2. Ayırt Etme	3. Karşılaştırma	4. İlişki Kurma	5. Sorgulama	6. Yorumlama	7. Çözümleme	8. Değerlendirme	Dil becerisi
1.1.5.								X	okuma-yazma
1.1.8.						X		X	okuma-yazma
1.2.6.		X	X	X			X		okuma-konuşma
1.4.3.	X						X		okuma-yazma
1.4.9.						X		X	okuma-yazma
2.1.3.	X						X		okuma-yazma
2.2.4.	X		X					X	okuma-yazma

2.4.4.						X			X	okuma-konuşma- yazma
3.2.3.					X					yazma
3.3.5.	X		X						X	dinleme-okuma- konuşma
4.1.3.					X					yazma
4.4.3.									X	yazma
4.4.4.								X		okuma-yazma
5.2.3.								X		okuma-yazma
5.3.3.								X		okuma-yazma
5.3.6.									X	konuşma-yazma
5.4.5.						X				konuşma
5.4.6.	X				X	X				yazma
6.1.3.					X					yazma
6.1.4.								X		yazma
6.3.4.								X		yazma
6.4.8.						X				yazma
7.1.4.								X		okuma-yazma
7.1.6.									X	okuma-konuşma
7.2.5.						X				okuma-yazma
7.3.5.			X							okuma-yazma
7.4.4.	X	X	X							okuma-yazma
7.4.5.			X							dinleme-okuma- yazma
8.1.5.									X	konuşma-yazma
8.1.7.	X			X					X	okuma-yazma
8.2.3.								X		okuma-yazma
Toplam										27 yazma,
31										20 okuma,
etkinlik	7	2	6	2	4	7	10	11		7 konuşma,
										2 dinleme

Araştırmada 8. sınıf Türkçe ders kitabında 250 etkinlik vardır. İncelenen etkinliklerin 31'i eleştirel düşünme becerisine yöneliktir. Bunların 7'si anlama, 2'si ayırt etme, 6'sı karşılaştırma, 2'si ilişki kurma, 4'ü sorgulama, 7'si yorumlama, 10'ı çözümlenme ve 11'i değerlendirme eleştirel düşünme alt süreçleri ile ilgilidir. Etkinliklerin 27'si yazma, 20'si okuma, 7'si konuşma ve 2'si dinleme becerisine yöneliktir.

5. Türkçe Ders Kitaplarında Eleştirel Düşünme Becerisinin Öğretim Yaklaşımı

Türkçe derslerinde bir konu ve etkinlik işleme sürecinde eleştirel düşünme becerileri ile ilgili çalışmalar yapıldığı belirlenmiştir. İçerik işlemenin doğal bir sonucu olarak öğrencilerin eleştirel

düşünme becerilerinin gelişimi hedeflenmiştir. Eleştirel düşünme ilgili doğrudan bir öğretim yapılmamış, eleştirel düşünme becerisinin genel ilkeleri açıkça ve doğrudan anlatılmamıştır. Ortaokul Türkçe ders kitaplarında eleştirel düşünme becerisinin öğretim yaklaşımı olarak dolaylı yaklaşım diğer adıyla konuyla bütünleştirme yaklaşımının kullanıldığı bulgulanmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Eleştirel düşünme; doğru karar verme, güvenilir ve geçerli bilgilere ulaşma için her bireyin yaşam boyu ihtiyaç duyduğu önemli bir beceridir. Bu ihtiyaçtan dolayı okullarda bu becerinin öğretimi ve geliştirilmesi hedeflenir. Ancak alanyazındaki çalışmalara bakıldığında genel olarak ders kitaplarında eleştirel düşünme gibi becerilerin kullanılmadığı (Benzer, 2019), öğrenci çalışma kitaplarında eleştirel düşünme becerisini geliştirebilecek etkinlikler olmadığı (Dolunay ve Savaş, 2016), öğrencilerin eleştirel düşünme gücünü geliştirme konusunda yetersiz olduğu (Gün, 2012), eleştirel düşünmenin ders kitaplarında çok düzensiz bir dağılım gösterdiği (Temizkan, 2014) bulgulanmıştır. Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin daha çok hatırlama, çıkarımda bulunma ve ayırt etme düşünme süreçlerini içerdiği belirlenmiştir (Bayrak Özmutlu ve Kanık Uysal, 2021). Ayrıca bu etkinliklerin çözümlenme, değerlendirme ve sentez gibi üst düzey bilişsel süreçleri kapsamada yetersiz olduğu da ortaya konmuştur (Küçük, 2008). Benzer şekilde bu araştırmada da ders kitaplarındaki etkinliklerin anlama, ayırt etme, karşılaştırma, ilişki kurma, sorgulama, yorumlama, çözümlenme ve değerlendirme basamakları ile ilgili etkinliklerin dengeli dağılmadığı ve öğrencilerin üst düzey düşünme gelişimini sağlayacak nitelikte olmadığı belirlenmiştir.

Alanyazında Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin türünün birbirine benzediği bulgulanmıştır (Bayrak Özmutlu ve Kanık Uysal, 2021). Bu araştırmada da etkinliklerin her sınıfta birbirine benzediği ve çok çeşitli olmadığı söylenebilir. Türkçe ders kitaplarında yer alan eleştirel düşünmenin anlama düzeyi etkinlikleri, daha çok metinle ilgili sorulara cevap bulmaya yöneliktir. Eleştirel düşünme ayırt etme etkinlikleri, metinlerdeki karakterlerin özelliklerini belirleme çalışmalarıdır. Karşılaştırma etkinlikleri; metindeki kahramanların kişisel ya da fiziksel özelliklerini karşılaştırma ya da iki metnin konu, tür, biçim gibi özelliklerle ilgili benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaya yöneliktir. Ayrıca metinde anlatılanların kurgu-gerçek olma durumları ile ilgili karşılaştırma çalışmalarıdır. İlişki kurma düzeyinde; kavramlarla anlamları eşleştirme, sözcük eşleştirme, görsellerle cümle-paragraf anlamını eşleştirme, iki farklı durum arasında neden sonuç ilişkisi kurma, metindeki olay ve durumlardan hareketle başka bir durumla bağ kurma

etkinlikleri olduğu görülür. Sorgulama düzeyinde; metin ya da konu ile ilgili sorular hazırlama ve bunlara cevap arama, metinde anlatılanların geçerlik ve güvenilirliğini sorgulama etkinlikleri vardır. Yorumlama düzeyinde görseli yorumlama, metindeki olay ve durumları açıklama etkinlikleri yapılmaktadır. Çözümleme düzeyinde metni yapısını ayırma, metnin hikâye haritasını belirleme, bir iş ve işlemi süreçlerine ayırma, metindeki cümlelere yönelik çıkarımda bulunma etkinlikleri vardır. Değerlendirme düzeyinde; görselleri ve metni değerlendirme, metnin içeriğini değerlendirme, metinde karakterlerin davranışlarını ve sonuca etkisi üzerine düşünme, çeşitli konular üzerinde grupça tartışma çalışmaları vardır. Bunların yanında okuma, yazma, konuşma dil becerileri ile ilgili yapılan etkinlikleri değerlendirme formları ile puanlama çalışmaları da vardır.

Türkçe dersi öğretim programlarında eleştirel düşünme becerisinin öğretimi hem genel amaçlarda hem de dil becerilerine yönelik kazanımlarda yer verildiği görülür. Ancak bu programlar öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmede yetersiz kalmaktadır (Akar, 2007). Söylemez (2018), Türkçe dersi öğretim programında eleştirel düşünme kazanımlarının az olduğunu belirlemiştir. Türkçe öğretim programlarındaki kazanımlarda açık bir şekilde eleştirel düşünme süreçleri ile ilgili kazanımlara yer verilmelidir. Böylece derslerde eleştirel düşünmenin öğretimi gelişigüzel olmaktan sıyrılarak hedeflenen bir beceriye dönüşebilir.

Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için yapılan deneysel çalışmalar vardır. Öğretim etkinlikleriyle öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişebileceğini ve onların eleştirel düşünmeye karşı olumlu tutumlar geliştirdiğini bulgulamışlardır (Bodur, 2010; Korkmaz, 2018; Kurnaz, 2007). Bu araştırmalar öğretimde eleştirel düşünme odağı alındığında öğrencilerin bu konuda anlamlı bir gelişme sağladıkları söylenebilir. Hatta sınıfta uygulanan öğretim yönteminin, problem çözme (Özcan, 2007), iş birlikli öğrenme (Alkaya, 2006; Eski Türk, 2009; Gokhale, 1995; Soysal, 2019; Uysal, 2009) ve aktif öğrenme (Aydede ve Kesercioğlu, 2010; Bulut, 2018; Koç, 2007), öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişimini olumlu etkilediği belirlenmiştir. Eleştirel düşünme öğretimi sürecinde öğretim etkinlikleriyle beraber çeşitli yöntem ve tekniklerden yararlanmanın öğrencilerin eleştirel düşünme becerisini geliştireceği söylenebilir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında 30 eleştirel düşünme etkinliği olduğu belirlenmiştir. Bunlar daha çok yorumlama ve değerlendirme süreçlerine yöneliktir. Kitaplarda anlama, ayırt etme, sorgulama alt süreçlerine yönelik etkinlik sayısı oldukça azdır. Hatta ilişki kurma alt sürecine yönelik hiçbir etkinliğe yer verilmemiştir. Ortaokul eğitimin ilk düzeyi 5. sınıflarda alt düzey eleştirel düşünme

becerilerine daha sık yer verilmesi, eğitimin kolaydan zora ilkesine daha uygun olacaktır. 5. sınıf Türkçe ders kitabı eleştirel düşünme etkinliklerinin dil becerileri ile ilişkisi değerlendirildiğinde çoğunlukla yazma etkinliklerine yer verildiği görülmüştür. 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki eleştirel düşünme becerisi ile ilgili okuma ve dinleme etkinliklerinin yetersiz olduğu söylenebilir.

6. sınıf Türkçe ders kitabında ise 48 eleştirel düşünme etkinliği olduğu belirlenmiştir. Bunlar daha çok değerlendirme, yorumlama ve anlama süreçlerine yöneliktir. Kitaptaki ayırt etme, karşılaştırma, ilişki kurma, çözümlenme eleştirel düşünme alt süreçleri ile ilgili etkinlikler hem sınırlı hem de yetersizdir. Bu etkinliklerin geneli konuşma becerisi ile ilişkilidir. Dinleme becerisi ile ilgili eleştirel düşünme etkinliği yoktur. Oysa düşünme dilin bütün becerileri ile ilişki içindedir. Dinleme, insanların gün içerisinde en çok kullandığı beceridir. Ayrıca televizyon ve internetin yaygınlaşmasına bağlı olarak eleştirel dinleme becerisinin etkin kullanımı gereklidir. Bütün bunlar dikkate alındığında ders kitaplarındaki dinleme etkinlikleri içerisinde eleştirel düşünme süreçlerinin yer almaması bir eksikliklerdir.

7. sınıf Türkçe ders kitabında ise 45 eleştirel düşünme etkinliği vardır. Bu etkinlikler en çok eleştirel düşünmenin anlama basamağına yöneliktir. İlişki kurma, sorgulama ve yorumlama eleştirel düşünme süreçleriyle ilgili etkinlikler azdır. Etkinlikler daha çok yazma ve okuma becerileri ile ilişkilidir. Eleştirel konuşma ve eleştirel dinleme becerilerine yönelik etkinliklerin sınırlı ve yetersiz olduğu söylenebilir.

8. sınıf Türkçe ders kitabında ise 31 eleştirel düşünme etkinliğinin olduğu belirlenmiştir. Bunlar daha çok değerlendirme ve çözümlenme süreçlerini kapsamaktadır. Eleştirel düşünmenin diğer alt süreçlerine yönelik etkinliklerin sınırlı ve yetersiz olduğu söylenebilir. Etkinlikler daha çok yazma ve okuma becerileri ile ilişkilidir. Eleştirel düşünme öğretim etkinlikleri arasında konuşma ve dinleme becerileriyle ilgili etkinlikler azdır.

Türkçe ders kitaplarındaki toplam etkinlik sayısına göre eleştirel düşünme becerisi etkinlik sayısının yetersiz olduğu söylenebilir. İncelenen kitaplardaki etkinliklerin eleştirel düşünme alt süreçlerine göre dengeli bir dağılım göstermemesi dolayısıyla niteliklerinin yetersizliği dikkati çekmiştir. Hatta bu etkinliklerin dil becerilerine göre de dengeli dağılmadığı görülmüştür.

Türkçe ders kitaplarının dolaylı yaklaşıma (konuyla bütünleştirme) göre hazırlandığı belirlenmiştir. Türkçe derslerinde bir konu işlemenin doğal bir sonucu olarak öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenir. Tema ve metne bağlı yapılan etkinlikler ile bu beceri geliştirilmeye çalışılır. Bu yaklaşımda eleştirel düşünme süreçlerinin tema ve metin ile doğru ve etkili bir şekilde sunulması önemlidir. Dolaylı yaklaşım esas alınmakla birlikte öğretim süreçleri iyi planlanmamıştır. Tema ve metin içerisinde yeterli düzeyde etkinlik olması ve bu etkinliklerin niteliğinin yüksek olması gerekirdi. Bununla birlikte etkinlikler öğrencilerin bilişsel gelişim düzeyleri dikkate alınarak 5. sınıftan 8. sınıfa doğru alt düzeyden üst düzeye doğru yapılandırılmalıdır. Eleştirel düşünme becerisi öğretiminde hangi yaklaşım benimsenirse benimsensin en azından öğretim sürecinin kapsayıcı ve doğru planlanması gerekir.

Öneriler

Eleştirel düşünmenin geliştirilebilmesi için şu öneriler dikkate alınabilir:

- Kitaplardaki eleştirel düşünme etkinliklerinin niceliği ve niteliği artırılabilir.
- Kitaplardaki öğretim etkinlikleri alt düzey bilişsel süreçlerden üst düzey bilişsel süreçlere doğru yapılandırılabilir.
- Eleştirel düşünme öğretimi dil becerilerine odaklı yapılandırılabilir.

Kaynakça

- Akar, C. (2007). İlköğretim öğrencilerinde eleştirel düşünme becerileri. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akinoğlu, O. (2001). Eleştirel düşünme becerilerini temel alan fen bilgisi öğretiminin öğrenme ürünlerine etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Alkaya, F. (2006). Eleştirel düşünme becerilerini temel alan fen bilgisi öğretiminin öğrencilerin akademik başarılarına etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Aydede, M. N. ve Kesercioğlu, T. (2010). Aktif Öğrenme Uygulamalarının Öğrencilerin Eleştirel Düşünme Becerilerine Etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 27, 14-22. 9 Kasım 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deubefd/issue/25435/268386> adresinden erişildi.
- Bayrak Özmutlu, E. & Kanık Uysal, P. (2021). Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinliklerin düşünme becerileri açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,

52, 518-543.doi: 10.9779/pauefd.745469.

Benzer, A. (2019). Türkçe ders kitaplarının PISA okuma yeterlik düzeyleri ile imtihanı. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 7(2), 96-109.

Bodur, H. (2010). İlköğretim ikinci sınıf hayat bilgisi dersinde içerik temelli eleştirel düşünme öğretiminin öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerine etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Bulut, A. (2018). 7. sınıf Türkçe dersinde uygulanan aktif öğrenme modelinin öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimleri üzerindeki etkileri. Yayımlanmamış doktora tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

Demir, M. (2006). İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerinde eleştirel düşünme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(3), 155-170.

Dilekçi, A. (2021). *21. yüzyıl becerilerine göre tasarlanan öğretim etkinliklerinin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Dolunay, S. K. ve Savaş, Ö. (2016). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki dinleme etkinliklerinin üst düzey bilişsel beceriler açısından değerlendirilmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(1), 122-157.

Ennis, R. H. (1989). Critical thinking and subject specificity: Clarification and needed research. *Educational Researcher*, 18(3), 4–10. doi:10.3102/0013189X018003004

Ennis, R. H. ve Weir, E. (1985). *The Ennis-Weir Critical Thinking Essay Test*. Pacific Grove, CA: Midwest Publications.

Ennis, R. H., Millman, J., ve Tomko, T. N. (1985). *Cornell critical thinking tests level X & level Z: Manual*. Pacific Grove, CA: Midwest Publications.

Eskitürk, M. (2009). Sosyal bilgiler dersinde eleştirel düşünme becerilerini temel alan işbirlikli öğrenme etkinliklerinin akademik başarı düzeyine etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Facione, P. A. (1998). *Critical thinking: What it is and why it counts*. San Francisco: Academic Press.

Glaser, R. (1984). Education and thinking: The role of knowledge. *American psychologist*, 39(2), 93. doi: 10.1037/0003-066X.39.2.93

- Gokhale, A. A. (1995), Collaborative Learning Enhances Critical Thinking. *Journal of Technology Education*, 7 (1) 22-30. doi: 10.1007/978-1-4419-1428-6_910
- Gün, M. (2012). İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi okuma etkinliklerinde karşılaşılan sorunlar. *Electronic Turkish Studies*, 7(4), 1961-1977.
- Gündoğdu, H. (2009). Eleştirel düşünme ve eleştirel düşünme öğretimine dair bazı yanılgılar. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 57-74. 14 Ekim 2020 tarihinde <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423874647.pdf> adresinden erişildi.
- Gürkaynak, İ., Üstel, F. ve Gülgöz, S. (2008). *Eleştirel düşünme* (3. bs.). İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi Yayınları.
- Hager, P. ve Kaye, M. (1992). Critical thinking in teacher education: A process-oriented research agenda. *Australian Journal of Teacher Education*, 17(2), 26-33.doi: 10.14221/ajte.1992v17n2.4
- Koç C. (2007). Aktif öğrenmenin okuduğunu anlama, eleştirel düşünme ve sınıf içi etkileşim üzerindeki etkileri, Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Korkmaz, Z. S. (2018). Eleştirel düşünme becerileri eğitiminin öğretmenlerin ve öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerine etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kurnaz, A. (2007). İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde beceri ve içerik temelli eleştirel düşünme öğretiminin öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri, erişimi ve tutumlarına etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Küçük, E. E. (2008). İlköğretim 6. sınıf türkçe çalışma kitabındaki etkinliklerin eleştirel düşünme açısından incelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 3(3), 492-504. 20 Nisan 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/185993> adresinden erişildi.
- McGowan, S. (2007). An exploratory study of teachers' critical thinking in elementary language arts classrooms. Unpublished doctoral dissertation, College of William & Mary, Virginia.
- McPeck, J. (1981). *Critical Thinking and Education*, St Martins, New York.
- MEB. (2005). İlköğretim 1-5. Sınıf Programları Tanıtım El Kitabı. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- MEB (2009). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- MEB (2015). İlköğretim Türkçe Dersi (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı. Ankara:

Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.

MEB (2018). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). Ankara.

Miles, B. M. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd ed.). London: Sage Publisher.

Özcan, G. (2007). Problem çözme yönteminin eleştirel düşünme ve erişiyeye etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Paul, R. W. (1992). Critical thinking: What, why, and how?. *New Directions for Community Colleges*, 1992 (77), 3-24. doi: 10.1002/cc.36819927703

Reed, H. J. (1998). Effect of a model for critical thinking on student achievement in primary source document analysis and interpretation, argumentative reasoning, critical thinking dispositions, and history content in a community college history course. Unpublished doctoral dissertation. University of South Florida, Florida.

Soysal, T. (2019). Türkçe derslerinde işbirlikli öğrenme etkinliklerinin 21. yüzyıl öğrenme ve yenilikçilik becerilerini geliştirmeye etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Söylemez, Y. (2018). 2018 Türkçe dersi öğretim programındaki kazanımların üst düzey düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 63, 345-384.

Şentürk, G. (2014). Eleştirel düşünme eğitiminin müzik eğitiminde performansa etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (4) , 43-56. doi: 10.30803/adusobed.188824

Temizkan, M. (2014). Ortaokul Türkçe ders kitaplarının Türkçe dersi öğretim programındaki temel beceriler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(1), 49-72.

Uysal, M. E. (2009). İlköğretim Türkçe dersinde işbirlikli öğrenmenin erişiyeye, eleştirel düşünce ve yaratıcılık becerilerine etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Van Gelder, T. (2005). Teaching critical thinking: Some lessons from cognitive science. *College Teaching*, 53 (1), 41-48. doi:10.3200/CTCH.53.1.41-48

Watson, G. ve Glaser. E. M. (1964). *Watson-Glaser Critical Thinking Appraisal Manual*. USA: Harcourt Brace & World Inc., 1964.

Willingham, D. T. (2007). Critical thinking: Why is it so hard to teach? *American Educator*, 8-19.

15 Şubat 2021 tarihinde https://www.aft.org/sites/default/files/periodicals/Crit_Thinking.pdf adresinden erişildi.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, C., Okur, A., Arı G. ve Yılmaz, Y. (2006). Yazma öğretimi. C. Yıldız (Ed.), *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi (203-276)*. Ankara: Pegem Akademi.

Extended Abstract

Introduction

Critical thinking is an important high-level reasoning skill for everyone. This skill provides the individual with the ability to find the truth among many information, and to choose the appropriate and correct one among the options presented. A lot of research has been done on critical thinking and it has various definitions in the literature.

Critical thinking; Evaluating the information obtained, including analysis and questioning, based on criteria (Akınoğlu, 2001); interpretation and explanation of evidence (Demir, 2006); an inquiring and effective intellectual process (Şentürk, 2014); research-based deep thinking aiming to reach logical judgments (Gündoğdu, 2009); It is defined as the problem-solving process (Reed, 1998).

According to Facione (1998) and Demir (2006), critical thinking; analysis, inference, interpretation, explanation, evaluation, and self-regulation skills. According to MEB (2009), critical thinking; examination, interpretation, analysis, evaluation, and decision-making skills, establishing cause-effect relationships, finding similarities and differences, ranking, making inferences, questioning the reliability of the information, and determining its validity. According to Watson-Glaser (1964), critical thinking; consists of skills of inference, awareness of assumptions, deduction, interpretation, and evaluation of opposing views. Ennis and Weir (1985) state that critical thinking includes the skills of understanding, seeing assumptions, determining perspective, giving reasons, recognizing possibilities, responding appropriately, and reversing the relationship depending on other conditions. According to Ennis, Millman, and Tomko (1985), critical thinking; includes the processes of making inferences by inductive reasoning, making inferences by deductive reasoning,

judging the reliability of observations and sources, and identifying assumptions in statements. Based on these definitions, the following definition can be made about critical thinking and its processes. critical thinking; These are high-level cognitive reasoning skills that include understanding, distinguishing, comparing, relating, questioning, interpreting, analyzing, and evaluating. There are various approaches in schools to teach this skill to students.

There are four educational approaches to teaching critical thinking. These are; direct approach (subject-centered education approach), indirect approach (subject integration approach), general approach, and mixed approach. In the direct approach, the content intended to be taught and the general principles and process of critical thinking skills are taught together (Hager & Kaye, 1992; Glaser, 1984; McPeck, 1981). In the indirect approach, although the development of students' critical thinking skills is aimed, no direct instruction about critical thinking is given (Hager & Kaye, 1992). In the general approach, a natural consequence of content processing, a separate course is placed for teaching critical thinking. Critical thinking is taught in a direct and clear method. In the mixed approach, the direct approach and the general approach are used together by blending (Ennis, 1989). In the mixed approach, both critical thinking skills are integrated with the curriculum and it is done with a separate course for critical thinking (Korkmaz, 2018; Paul, 1992).

Textbooks can be the most important material in the implementation process of teaching policies and programs. The lessons are taught through the teaching activities and activities in these books, and the students perform the activities given. The activities, which are the basic elements of these in-class activities, are effective in bringing the knowledge gained by the students to the level of application. The power of this effect depends on presenting the processes related to critical thinking to the students in a planned way. It is important to determine the methods in which this skill is taught in schools, how often it is included in the activities in the textbooks, and at what level it is taught. Thus, it can give an idea about the adequacy of teaching critical thinking skills and how it should be. In this respect, this study can guide curriculum designers and textbook authors.

Method

This research is designed as a document review. In this method, the investigated situation is presented as it is. For this, documents such as books, documents, observation and interview records are examined (Yıldırım & Şimşek, 2013). Teaching activities in Turkish course teaching books

were accepted as documents. 5-8. One of the books determined for each grade level was examined by the random assignment method. Critical thinking levels have been classified in different ways in the literature. Two field experts decided to examine the following processes related to critical thinking in the books: 1. understanding, 2. distinguishing, 3. comparison, 4. relating, 5. questioning, 6. interpretation, 7. analysis and 8. evaluation. In addition, the language skills with which they were taught were also examined. After examining the activities in the Turkish course books, they were coded under the relevant theme. After this process was completed, the quantity and quality of the textbooks were described in terms of including critical thinking skills.

Findings, Discussion and Results

It has been observed that there are 30 critical thinking activities in the 5th-grade Turkish textbook, most of which are for interpretation and evaluation skills. The number of activities for comprehension, discrimination, and questioning skills in the books is quite low. In fact, no activities related to the skill of establishing relationships were included. It would be more appropriate for teaching principles to include lower-level critical thinking skills more frequently in the 5th grade of the first level of secondary education. When the relationship between the 5th-grade Turkish textbook critical thinking activities and language skills was evaluated, it was seen that writing activities were mostly included. It can be said that reading and listening activities related to critical thinking skills in the 5th-grade Turkish textbook are limited.

It was determined that there were 48 critical thinking activities in the 6th-grade Turkish textbook. These are mostly for evaluation, interpretation, and comprehension skills. The activities in the book on discrimination, comparison, relating, and analysis, and critical thinking skills are both limited and insufficient. These activities are generally related to speaking skills. There is no critical thinking activity related to listening skills. However, thinking is concerning all the skills of language. Listening is the skill that people use the most during the day. In addition, it can be said that critical listening skills are more important due to the widespread use of television and the internet. Considering all these, it is a shortcoming that critical thinking processes are not included in the listening activities in the textbooks.

There are 45 critical thinking activities in the 7th-grade Turkish textbook. These activities are mostly aimed at the understanding step of critical thinking. There are a few activities related to the

critical thinking processes of establishing relationships, questioning, and interpreting. Activities are mostly related to writing and reading skills. It can be said that activities for critical speaking and critical listening skills are limited and insufficient.

It has been determined that there are 31 critical thinking activities in the 8th-grade Turkish textbook. These mostly cover evaluation and analysis processes. It can be said that activities for other sub-processes of critical thinking are limited and insufficient. Activities are mostly related to writing and reading skills. Among the critical thinking teaching activities, activities related to speaking and listening skills are few. There are four known approaches to teaching critical thinking skills. It can be said that Turkish textbooks are prepared according to the indirect approach -integrating with the subject. As a natural consequence of studying a subject in Turkish lessons, it is aimed to develop students' critical thinking skills. These skills are tried to be developed with activities related to the texts. In this approach, it is important to present the critical thinking processes with the text accurately and effectively. Although the indirect approach is taken as a basis, it cannot be said that the teaching processes are well planned. There should be a sufficient level and many activities in the textbook. Whichever approach is adopted in teaching critical thinking skills, at least the teaching process should be planned inclusive, gradual, and linear in language skills.

ETİK BEYAN: "Türkçe Dersi Kitaplarındaki Etkinliklerin Eleştirel Düşünme Becerisine Göre İncelenmesi" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Karşılaşılacak tüm etik ihlallerde "Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Yayın Kurulunun" hiçbir sorumluluğunun olmadığı, tüm sorumluluğun Sorumlu Yazara ait olduğu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim.